

KEIJO LAKKALA

Talouskurin lyhyt oppimäärä

DOI:10.51809/TE.130331

CC BY-NC-ND 4.0

Janne Autto (toim.): *Talouskuri tuli Suomeen*.
Vastapaino, Tampere 2023. 244 s.

Niin ilmastonmuutos, talouskriisit, koronakriisi kuin Ukrainan sotakin ovat kaikki asettaneet uusliberalistisen politiikan kyseenalaiseksi viimeisen reilun vuosikymmenen aikana. Siinä missä uusliberalismin aikana julkinen sektori on ollut leikkausten kohteena ja valtion väliintulo taloudelliseen toimintaan on nähty ongelmallisena, on viime vuosina nähty selkeää siirtymää kohti ”keynesiläisempiä” puheenparsia – ainakin yhteiskunnallisen mielikuvituksen tasolla.

Koronakriisiin kiihtyessä keväällä 2020 lehtien palstoilla nähtiin puheenvuoroja, joissa edes valtion lisävelan tarpeellisuutta koronakriisin hoidossa ei pelätty. Jopa Helsingin Sanomat julisti toukokuussa 2020, että ”Nyt ei ole oikea hetki pelätä uutta velkaa” (HS, 24.5.2020). Ilta-Sanomat uutisoi samoihin aikoihin, kuinka ekonomistien mielestä ”velkaantumiselle ei ole nyt vaihtoehtoja” (IS, 26.5.2020). Hyvinvointivaltion ideaan rakastunut vasemmistolainen Kansan Uutiset pystyikin tuona keväänä voitonvarmasti julistamaan, kuinka ”iso valtio teki paluun” talouspolitiikkaan (KU, 3.4.2020). Jopa entinen valtiovarainministeriön valtiosihteeri Raimo Sailas sanoi Helsingin uutisten haastattelussa huhtikuussa 2020, että ”Suomella on varaa ja velvollisuus velkaantua” (HU, 3.4.2020). Uusliberalismin historiallisesti monin tavoin kytkeytyneen talouskuripolitiikan voitiin tässä tilanteessa katsoa joutuneen suuriin ongelmiin.

Nyt kolme vuotta myöhemmin, Kokoomuksen ja Perussuomalaisten muodostaman oikeistohallituksen syntymisen hetkellä näyttää kuitenkin

siltä, että etenkin hyvinvointivaltiovasemmiston julistus ison valtion paluusta on osoittautunut turhankin optimistiseksi. Talouskuripolitiikka ei ole kadonnut mihinkään vaan saatamme aivan lähitulevaisuudessa nähdä entistäkin pahempaa yhteiskunnallista tuhoa aiheuttavia leikkauksia.

Jotta kysymys talouskuripolitiikan jatkumisesta (tai mahdollisesta loppumisesta tulevaisuudessa) voidaan asettaa oikein, on hyvä paneutua siihen, mitä talouskuripolitiikalla ylipäätään tarkoitetaan. Juuri tähän tarkoitukseen Lapin yliopiston sosiologian apulaisprofessori Janne Autton toimittama *Talouskuri tuli Suomeen* -artikkelikokoelma soveltuu erinomaisen hyvin. Kirja antaa kattavan kuvan paitsi siitä, kuinka talouskurin ilmiö tulisi ylipäätään ymmärtää, niin myös siitä, millaisia seurauksia talouskuripolitiikalla on ollut erityisesti Suomessa.

Talouskuri-ilmiön ulottuvuudet

Talouskuri on ilmiönä moniulotteinen ja se tulee selväksi myös apulaisprofessori Autton toimittamasta teoksesta. Yhtäältä talouskuri voidaan ymmärtää arkipuheen mukaisesti ”talouspoliittisena oppina ja sen mukaisina politiikkatoimina” (s. 13). Toisaalta talouskuri on mahdollista käsitteellistää myös ”erilaisten tulevaisuutta koskevien näkemysten väliseksi kamppailuksi” tai ”uusliberaalin kehityksen kiihtymisvaiheeksi sekä uusliberalistiseksi taloudellisten ja sosiaalisten suhteiden jälleenrakennuksen prosessiksi” (s. 13). Näiden lisäksi talouskuri on myös mahdollista ymmärtää eräänlaiseksi ”yleiseksi mielialaksi” (*public mood*), jota ainakin 2010-luvulla leimasi kulttuurintutkija Kirsten Forkertin mukaan ”kansallisesti sisäänpäin kääntynyt melankolia,

näköalattomuus, pelko ja poliitikkojen ruokki-
ma syyllisyys kansakunnan ajautumisesta pois
menestyksen tieltä” (s. 17).

Tämän talouskurin käsitteen moniulotteisuuden *Taluskuri tuli Suomeen* ottaa lähtökohdakseen. Talouskurissa ei ole kysymys vain pakon edessä toteutetusta talouspolitiikasta vaan myös tiettyjen toimijoiden tietoisesti ajamasta poliittisesta projektista, yleisestä mielialasta ja arjessa kohdatusta, poliittisiin päätöksiin kytkeytyvästä niukkuudesta ja kärsimyksestä. Tämä talouskurin käsitteeseen kytkeytyvä moniulotteisuus näkyy kirjaan valikoituneiden artikkeleiden aiheiden laaja-alaisuudessa. Kirjan artikkelit käsittelevät niin talouskuriopin asemaa mediakeskustelussa, poliittisissa kiistoissa kuin sen vaikutuksia sukupuolten välisille suhteille, lapsiperheiden arjelle ja tulevaisuudessa ehdottoman välttämättömälle ekologiselle siirtymällekkin.

Näiden teemojen lisäksi teoksessa avataan myös yhteiskuntahistorioitsija Sami Outisen johdolla talouskurin ajatuksen historiaa Suomessa. Outinen paikantaa talouskuripolitiikan esiin nousun 1970-luvulle, jolloin talouden valtiollisen sääntelyn edellytykset heikentyivät Bretton Woods -valuuttajärjestelmän purkautumisen ja globaalien pääomavirtojen vaikutuksesta. Tuolloin myös Suomessa aloitettiin rahoitusmarkkinoiden liberalisointi kun Suomen Pankki löysäsi rahoitusmarkkinoiden sääntelyä purkamalla 1.9.1975 yksityispankkien korkosääntelyä. Tämä päätös loi päiväluottomarkkinat lyhytaikaiselle luototukselle. Uusliberalistista politiikkaa myötäiltiin myös pari vuotta myöhemmin, kun hallitus ja työmarkkinajärjestöt sopivat, että pääomavirtojen ohjaamisesta luovutaan, Hyvinkäällä järjestetyssä konferenssissa 28.8.1978.

Suomalaisen politiikan uusliberalisointimista jatkoi Kalevi Sorsan punamultahallitus, joka otti askeleita kohti valtion toimintojen yksityistämistä lokakuussa 1983. Tuolloin Sorsan hallitus esitti periaatepäätöksen, jonka mukaan valtionyhtiöiden toiminnan on oltava kannattavaa ja tuotettava osinkotuloja valtiolle. Tätä Sami Outinen pitää askeleena valtionyhtiöiden toiminnan markkinaehtoistamiseksi.

Uusliberalisoituminen jatkui niin ikään Sorsan punamultahallituksen toimesta vuonna 1984, jolloin ulkomaiset sijoittajat saivat rajallisen oikeuden ostaa suomalaisia osakkeita, ja vuonna 1986, jolloin päätettiin korkosääntelyn purkamisesta. Tätä voidaan Outisen mukaan pitää yhtenä merkittävimpanä yksittäisenä päätöksenä rahoitusmarkkinoiden vapauttamisen tiellä. On selvää, että juuri Sorsan sosialidemokraattinen punamultahallitus oli osaltaan vastuussa Suomen muokkaamisessa finanssikapitalismin vaatimuksiin sopeutuneeksi valtioksi.

1970-luvulla alkanut prosessi talouspolitiikan suunnan muuttamiseksi huipentui 1990-luvun laman aikana, kun vuosina 1991-1995 vallassa ollut Esko Ahon porvarihallitus leikkasi esimerkiksi työttömyysturvaa valtiontaloudellisista syistä. Leikkauslistat katsottiinkin välttämättömiksi uudessa finanssikapitalistisessa toimintaympäristössä, jossa rahoitusmarkkinoiden oikuilla oli kasvavan suuri merkitys. Markkinoita ja IMF:n asiantuntijoita lepyttääkseen Ahon porvarihallitus teki useita leikkauslistoja, eriytti pääomaverotuksen tuloverotuksesta, siirtyi liikevaihtoverosta arvonlisäverotukseen sekä poisti ulkomaalaisomistuksen rajoituksia.

Europaan unioniin liittymisen sekä unionin ideologiseen perustaan kuuluvan niin sanotun ”ordoliberalismin” vakiintumisen myötä Suomessa alettiin noudattaa talouskuripolitiikkaa yhä innokkaammin. Tästä ajattelumallista on Outisen mukaan myöhemmin kehittynyt muiden muassa käsitys, jonka mukaan matalan inflaation, palkkamaltin ja hintavakauden on määrä pitää reaali- ja korkotasot positiivisina ja riittävän alhaisella tasolla, jotta ne houkuttelisivat investointeja ja siten myös työpaikkoja Suomeen. Hyvinvointivaltio ja työmarkkinoiden sopimusjärjestelmä ovat tässä kuviossa olleet korkeintaan toissijaisia tekijöitä. Usein niiden on arvioitu jopa haittaavan talouden rakenteita.

Yksi tähän ajatusmalliin kuuluva retorinen elementti liittyy valtiontalouden ja kotitalouden logiikoiden virheelliseen samastamiseen. Ajatuksen ilmeistä virheellisyyttä ja toisaalta sen poliittista tarkoituksenmukaisuutta kirjassa avaa historioitsija ja markkinafundamentalismia

omissa teoksissaan kritisoinut tietokirjailija Christer Lindholm. Hänen mukaansa talouskuripolitiikan kannattajat näkevät esimerkiksi valtionvelkaa kasvattavan hallituksen sellaisen perheen vanhempina, ”jotka pistävät elämän risaiseksi lainarahalla jättäen velkojen takaisinmaksun perillisten murheeksi” (s. 56). Vaikka kaikille kansantaloutta vähänkään ymmärtäville on selvää, ettei valtionaloutta voida tarkastella näin yksinkertaistavien kertomusten avulla, ovat tällaiset tarinat kuitenkin poliittisesti tarkoituksenmukaisia silloin, kun valtionaloutta halutaan supistaa esimerkiksi leikkauksilla.

Talouskuripolitiikka tuhoaa luonnon

Yksi *Taluskuri tuli Suomeen* -artikkelikokoelman mielestäni tärkeimmistä teksteistä on Tero Toivasen, Paavo Järvensivun ja Ville Lähteen kirjoittama artikkeli ekologisen jälleenrakennuksen haasteesta sekä talouskuripolitiikan vaikutuksista vihreän siirtymän edistämiseksi. Paitsi että talouskuripolitiikka on aiheuttanut suurta kärsimystä ihmisille, sillä on ollut vakavia seuraamuksia myös luonnolle.

Toivasen, Järvensivun ja Lähteen artikkeli tarkastelee talouskuripolitiikkaa erityisesti 2010-luvun kontekstissa. Heidän mukaansa 2010-luku voidaan nähdä nelinkertaisesti ”menetetynä” vuosikymmenenä. Yhtäältä kyseinen ajanjakso menetettiin taloudellisesti, kun vuonna 2008 alkanutta taluskriisiä alettiin hoitaa talouskuripolitiikalla, josta tuli vuosikymmenen mittaan vain taloudellisen kasvun este Euroopalle. Eurooppa vajosi tuolloin sitkeään taantumaa, jossa talouskasvun ja siten hyvinvoinnin kannalta tärkeät investoinnit jäivät niukoiksi. Toisaalta 2010-luku menetettiin Toivasen, Järvensivun ja Lähteen mukaan myös sosiaalisesti: ”Taluskurista seuranneet leikkaukset julkiseen sektoriin ja toimeentuloturvaan isivät pahiten sosioekonomisesti heikoimmassa asemassa oleviin väestöryhmiin” (s. 117). Näiden lisäksi 2010-luku menetettiin kirjoittajien mukaan poliittisesti, kun kriisiytyneen talouden olosuhteet loivat sosiaalista maaperää äärioikeiston nousulle.

Neljäs menettämisen tapa, liittyi ympäristöpolitiikkaan. 2010-luvulla valtiot eivät kyenneet käynnistämään ilmaston lämpenemisen kannalta tärkeää vihreää rakennemuutosta, joka toden teolla hillitsisi vakavien ympäristökriisien vaikutuksia. Tämä johtui kirjoittajien mukaan osaltaan juuri taluskuriopin hegemonisesta asemasta politiikassa: talouskuripolitiikka kiinnittää valtioiden ja niiden talouspolitiikan ”huomion kapeasti taloustavoitteisiin sen sijaan, että taloutta ohjattaisiin kestävyysmurroksen vaatimusten mukaisesti” (s. 119).

Juuri Toivasen, Järvensivun ja Lähteen artikkeli nostaa esille merkittäviä vaatimuksia pitkään jatkuneen talouskuripolitiikan korvaamisesta suunnitelmallisemmalla talouden ohjaamisella. Kirjoittajat vaativat esimerkiksi tutkimus- ja kehittämismenojen nostamista neljään prosenttiin bkt:sta, ympäristökuormitusta vähentävän elinkeinotoiminnan aktiivista tukemista sekä aktiivista teollisuuspolitiikkaan ”joka, on lähtökohtaisesti kestävä ja vähentää roimasti nykyistä yhteiskunnan ympäristökuormitusta” (s. 144).

Jotta tällaiset vaatimukset voisivat kuitenkin muuttua nyky-yhteiskunnassa harjoitetun politiikan realistiseksi ohjelmiksi, on niille oltava myös ideologista tilaa. Hetken aikaa etenkin korona-kriisin alkuvaiheissa valtiollisten interventioiden (jollaisia Toivasen, Järvensivun ja Lähteenkin visioima kestävyysmurroksen ohjelma paljolti vaatii) mahdollisuus näytti toteutuvan. Tietenkin valtioilla on aina ollut kykyä ohjata taloutta inhimillisten tarpeiden kannalta tarkoituksenmukaisempaan suuntaan, mutta etenkin korona-kriisi ja Ukrainan sota ovat osoittaneet tavallisille ihmisillekin sen, että kun todellinen kriisi iskee, ei rahasta juurikaan ole pulaa.

Samaan hengenvetoon on kuitenkin todettava, että talouskuripolitiikalle on Suomessa löytynyt edelleen myös kannatusta. Tästä todisteena voidaan pitää tätä arviota kirjoittaessa muodostumaisillaan olevaa oikeistohallitusta, joka on yhdessä vaiheessa uhannut tehdä jopa kuuden miljardin euron sopeutuksia valtionalouteen. Käännettä talouspolitiikan suurten linjojen muutoksissa ei pidä yliarvioida. Tämä

tarkoittaa myös sitä, että Toivasen, Järvensivun ja Lähteen visioima ohjelmakin näyttää valittavasti varsin epätodennäköiseltä ainakin lähivuosina.

Kiitoksia ja moitteita

Talouskuri tuli Suomeen on tärkeä lisä kriittiseen yhteiskunnalliseen ja yhteiskuntatieteelliseen keskusteluun talouskuripolitiikasta ja sen äärimmäisen haitallisista vaikutuksista paitsi yksittäisten ihmisten arkeen ja sukupuolten välisiin suhteisiin myös planeettamme elinkelpoisuudelle. Talouskuri näyttäytyykin kirjassa retorisesti vetoavana mutta tieteellisesti melko huterasti perusteltuna oppina, jolla tulee olemaan vielä pitkät yhteiskunnalliset vaikutukset. Yllä mainitua Christer Lindholmia seuraten voi sanoa, että talouskuriopin kaikkein räikein puute onkin sen ilmeinen teoreettinen irrationaalisuus, kun se sekoittaa tarkoitushakuisesti valtioiden taloudet kotitalouksiin.

Mutta vaikka talouskurioppi kenties onkin *teoreettisesti* irrationaalinen, on se kuitenkin ollut *käytännöllisesti* hyvinkin rationaalinen ideologinen elementti etenkin uusliberalistisessa projektissa aina 1970-luvulta lähtien. Muiden muassa marxilainen yhteiskuntateoreetikko David Harvey on teoksessaan *Uusliberalismin lyhyt historia* (2005, 21-26) esittänyt, että uusliberalismi oli ennen kaikkea pyrkimys palauttaa omistavan luokan valta, kun toisen maailmansodan jälkeinen työväenliike oli ollut niin menestyksekkäs toteuttaessaan sosialistisia ohjelmia eri puolilla Eurooppaa. Jopa Yhdysvalloissa ihmisjoukot vaativat tuolloin laajamittaisia yhteiskunnallisia muutoksia. Uusliberalismi oli Harveyn mukaan poliittinen projekti, joka pyrki palauttamaan pääoman kasautumiselle otolliset olosuhteet ja taloudellisen eliitin valta-aseman.

Toisaalta esimerkiksi taloushistoriaa tutkinut Clara E. Mattei on paikantanut teoksessaan *The Capital Order: How Economists Invented Austerity and Paved the Way to Fascism* (2022) talouskuriopin alkuperän kauaksi 1900-luvun ensimmäisille vuosikymmenille. Mattein mukaan talouskurioppi oli ennen kaikkea luokkavallan

sementoimisen väline niin maailmansotien välisen ajan Isossa-Britanniassa kuin 1920-luvun fasisisessa Italiassakin. Mattei korostaa, että talouskuri ei ole vain talouden hallinnan tekninen instrumentti vaan yksipuolista luokkasotaa, joka rakenteellisin keinoin halvaannuttaa työväenluokan toimintakykyä, lisää prekaarisuutta ja markkinariippuvuutta.

Vaikka talouskurioppi ei siis ole lähtöisin uusliberalistisesta ajattelusta ja sitä voidaan hyvinkin kuvitella toteutettavan myös tulevaisuuden ei-uusliberalistisissa konteksteissa, yhdistää apulaisprofessori Autton toimittama teos melko tietoisesti talouskurin juuri uusliberalismiin viitaten esimerkiksi Harveyn kirjoituksiin uusliberalistisen politiikan historiasta (s. 13-14). Tästä näkökulmasta katsottuna onkin todella hämmästyttävää, että teoksessa ei käsitellä juurikaan uusliberalismin (ja siten talouskuriopin) yhteyttä yhteiskuntaluokkien välisiin valta-asemiin ja kamppailuihin. Vaikka teos onkin sisällöllisesti varsin laaja-alainen ja tieteellisestikin laadukas, on silti harmillista, että luokkasuhteiden ja pääoman kasautumisen vaatimusten roolia talouskuripolitiikassa tarkastelevaa artikkelia tekstistä ei teoksesta löydy. Olen aivan varma, että Suomesta olisi löytynyt marxilainen tutkija tämän puutteen korjaajaksi.

Tästä puutteesta huolimatta *Talouskuri tuli Suomeen* -artikkelikokoelmaa voi suositella kaikille talouspolitiikasta ja siihen liittyvistä ideologioista kiinnostuneille lukijoille. Yleistajuisuudessaan kirja on selvästi suunnattu laajalla yleisölle, mutta tämä ei tarkoita sitä, etteikö akateemisempikin yleisö saisi teoksesta paljon irti. Kirja osoittaa, että yleistajuisuuden ei tarvitse tarkoittaa tieteellisen sisällön köyhtymistä tai lukijoita aliarvioivia yksinkertaistuksia. ■

KIRJALLISUUS

Harvey, David (2005) *Uusliberalismin lyhyt historia*. Suom. Kaisa Koskinen. Vastapaino, Tampere.

Mattei, Clara E. (2022) *The Capital Order: How Economists Invented Austerity and Paved the Way to Fascism*. The University of Chicago Press, Chicago & London.